

การฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมือง พันธุ์ดอกพะยอมปลอดสารพิษ ตำบลป่าพะยอม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง¹

The Recovery and Encouragement of Local Rice Growing as
Green Dawk Pa-yawm Rice in Pa Phayom Sub-District,
Pa Phayom District, Phatthalung Province

ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ (Chonlada Sangmanee Sirisatidkid)²

ทวนธง ครูทจั่น (Thuanthong Krutchon)³

จาริณี แซ่ว่อง (Jarinee Saewong)⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม ปลอดสารพิษ ตำบลป่าพะยอม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง ในครั้งนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแบบแผนการผลิตและเงื่อนไขของ การปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมในชุมชนตำบลป่าพะยอม และเพื่อสร้าง กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดเทคนิควิธีการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม ปลอดสารพิษในชุมชนตำบลป่าพะยอม ตลอดจนเพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าว พื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมปลอดสารพิษในชุมชนตำบลป่าพะยอม โดยการวิจัย ครั้งนี้เป็นการศึกษาปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิง คุณภาพ

ข้าวดอกพะยอมเป็นข้าวพื้นเมืองของพื้นที่ตำบลป่าพะยอม ซึ่งได้สูญพันธุ์ ไปจากพื้นที่มาระยะเวลาหนึ่งแล้ว สำหรับแบบแผนการผลิตข้าวพื้นเมืองพันธุ์

¹ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล: schonlada2516@hotmail.com

³อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล: krutchon@gmail.com

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา 90000, อีเมล: jarinee8@hotmail.com

ดอกพะยอมในพื้นที่โดยภาพรวมมีลักษณะแบบแผนการผลิตเช่นเดียวกับการปลูกข้าวพันธุ์อื่นๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ สำหรับ “แนวความคิดนำข้าวดอกพะยอมกลับบ้าน” เป็นแนวคิดที่เกิดจากความต้องการของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมที่ต้องการรักษาและอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมที่สูญหายไปจากพื้นที่ให้กลับคืนสู่พื้นนาของชาวนาในพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง โดยแนวคิดดังกล่าวได้ถูกแปลงมาเป็นการปฏิบัติด้วยความร่วมมือจากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะของการจัดทำแปลงนาสาธิตขึ้นในพื้นที่ จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งผลจากการทำแปลงนาสาธิตทั้ง 2 ครั้ง ส่งผลให้กลุ่มชาวนาในพื้นที่ได้ค้นพบองค์ความรู้และเกิดแนวคิดเกี่ยวกับการทำนาขึ้นหลายประการ และจากการทดลองทำแปลงนาสาธิตทั้ง 2 ครั้ง พบว่าปัญหาของการทำนาปลูกข้าวพันธุ์ดอกพะยอมที่สำคัญๆ ได้แก่ ปัญหาหอยเชอรี่ ปัญหาโรคเชื้อรา และปัญหาวัชพืช

สำหรับผลจากการดำเนินการทำแปลงนาสาธิตทั้ง 2 ครั้ง ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการเกิดเครือข่าย เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน การเกิดเครือข่ายความร่วมมือ การขยายผลการเรียนรู้ทั้งในและนอกพื้นที่ ตลอดจนการถ่ายทอดและสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนรุ่นหลัง เป็นต้น โดยกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าว นอกจากจะทำให้ชาวนาในพื้นที่ได้รับองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้กับตนเองแล้ว ชาวนายังเกิดความเชื่อมั่นในแนวทางที่กำลังดำเนินการอยู่อีกด้วย ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ชาวนามีตัวตนมากขึ้น เมื่อเกิดปัญหาหรือความเดือดร้อนเกินกำลังความสามารถของตนก็สามารถพึ่งพาเครือข่ายต่างๆ เหล่านี้ได้ในระดับหนึ่ง ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ : ปลอดสารพิษ, เครือข่าย, การถ่ายทอดองค์ความรู้,
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

Abstract

The research on recovery and encouragement of local rice growing as green Dawk Pa-yawm rice in Pa Phayom Sub-District, Pa Phayom District, Phatthalung Province was conducted to study history of production patterns and conditions in the community farming, to create a learning process and transfer a green rice farming technique which is suitable for Dawk Pa-yawm Rice and a community to Pa Phayom District people, and to recover and encourage of green Dawk Pa-yawm Rice in Pa Phayom District. Participatory Action Research (PAR) was applied in the study quantitatively and qualitatively.

The results showed that Dawk Pa-yawm Rice is an original rice of Pa Phayom District which has been extinct from this area for many years. The production patterns and conditions of Dawk Pa-yawm Rice in Pa Phayom District are like other rice. The concept of "Taking Dawk Pa-yawm back to its home" is a concept which was formulated for farmers' need in Pa Phayom District. They recognize retaining and conserving the original rice, Dawk Pa-yawm Rice, which has been extinct, and bring it back into their area again. That concept has been transformed to perform with cooperation of individual and related organizations. It's been demonstrate in the rice fields of that area of two times. The effecting of 2 times' demonstration was the farmer discovered the body of knowledge and the concept of farming. Besides that, they found significant problems of Dawk Pa-yawm Rice such as cherry shells, fungal diseases, and weeds.

The result of the demonstration plots were the learning process, transfer of knowledge, and establishing a network for sharing knowledge within their community, a cooperation network, a learning extension in and out of the area, and a transfer of awareness to younger generations. Besides, the farmers have confidence in their approach underway. At the same time, the farmers become

more tangible that when they risk a problem or hardship beyond their capacity, they can rely on a network of sharing knowledge to help each other enough.

Key word : Green, Network, Transfer of knowledge, Sharing knowledge

บทนำ

ในอดีตการทำนาข้าวเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านตำบลป่าพะยอม ที่มีระบบการผลิตแบบเกษตรปลอดภัยและมีพึ่งพาตนเองสูง การปลูกข้าวนิยมใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นหลัก มีการใช้แรงงานวัวในการไถนา รวมทั้งมีการจัดการแรงงานโดยใช้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) หรือที่เรียกว่า “ออกปาก” ในอดีตพันธุ์ข้าวที่ชาวนาในชุมชนใช้ปลูกมีอยู่หลากหลายทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับระบบนิเวศของชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง อาทิเช่น ข้าวแดง ข้าวลูกดำ ข้าวนางกราย ข้าวลูกขอ ข้าวสองพี่น้อง ข้าวมาเลย์ลาย ข้าวนางดำ ข้าวสังข์หยด และข้าวดอกพะยอม เป็นต้น ในอดีตชุมชนจะทำนาหว่านเพียงปีละ 1 ครั้ง เป็นการทำน่าน้ำฝน หรือที่เรียกว่า “นาหยาบ”

ต่อมาประมาณช่วงทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ระบบการผลิตหรือการทำนาในชุมชนตำบลป่าพะยอมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระบบและรูปแบบการผลิต เริ่มมีการทำนาปรัง เนื่องจากการเข้ามาของระบบชลประทานในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม ทำให้สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ซึ่งได้แก่ การทำนาปีและนาปรัง นอกจากนี้ชาวนาเริ่มมีการใช้เทคโนโลยีการผลิตเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตข้าวมากขึ้น โดยเฉพาะในทศวรรษ 2520 เริ่มหันมาใช้รถไถเดินตาม หรือ “รถจักรลูกหมา” แทนแรงงานวัว ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากเนื่องจากมีความคล่องตัวสูง สามารถใช้งานได้ดีทั้งในพื้นที่นาขนาดใหญ่และพื้นที่นาขนาดเล็ก อีกทั้งยังสามารถดัดแปลงนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นในชุมชนได้ดีอีกด้วย นอกจากนี้การเข้ามาของรถเกี่ยวข้าว และสารเคมีต่าง ๆ ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงระบบและรูปแบบการผลิตที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำนาของชาวนาในตำบลป่าพะยอมอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการผลิตข้าวของชาวนาในตำบลป่าพะยอมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดนอกจากที่กล่าวมานั้นก็คือ พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปลูก ซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ชาวนาจะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นหลัก แต่ต่อมาจากการเข้ามาส่งเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ ส่งผลให้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบางชนิดในตำบลป่าพะยอมลดน้อยลงและสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในที่สุด โดยเฉพาะข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม หรือข้าวหอมดอกยอม ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่สำคัญและมีชื่อเสียงในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในอดีต จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าข้าวดอกพะยอมได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ตำบลป่าพะยอมมาระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ก็ยังมีปรากฏให้เห็นในพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวดอกพะยอมที่ไปจากจังหวัดพัทลุง ดังนั้นชาวนาส่วนหนึ่งในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมจึงมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเช่นเดียวกับข้าวสังข์หยด ทั้งนี้เนื่องจากข้าวดอกพะยอมเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่มีคุณภาพดีอีกชนิดหนึ่งและอยู่คู่กับชาวนาตำบลป่าพะยอมมาช้านานก่อนที่จะสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่

ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยและชาวนากลุ่มหนึ่งจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม โดยจะเน้นและให้ความสำคัญในประเด็นของการปลูกแบบปลอดสารพิษ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพทั้งของผู้ผลิตและผู้บริโภค อีกทั้งยังปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย และเหนือสิ่งอื่นใดก็คือความรัก ความสามัคคี และจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองที่จุดประกายขึ้นจากชาวบ้านในชุมชนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแบบแผนการผลิตและเงื่อนไขของการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมในชุมชนตำบลป่าพะยอม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดเทคนิควิธีการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมปลอดสารพิษในชุมชนตำบลป่าพะยอม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

3. เพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมปลอดสารพิษ ในชุมชนตำบลป่าพะยอม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำนาเป็นอาชีพหลักของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล และได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการและขั้นตอนการผลิตมาตลอด โดยในปัจจุบันพบว่าชาวนาส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ วุฒิ ประภาวดี (2521) เรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพการถือครองที่ดินกับประสิทธิภาพในการผลิตข้าว ตำบลเชียรเขา อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่พบว่าชาวนาในตำบลเชียรเขามักตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าข้าว ราคาข้าวที่ชาวนาได้รับจะเป็นราคาที่พ่อค้ากำหนดให้ทั้งสิ้น และหากเป็นข้าวหน้าลาน หรือข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวใหม่ๆ ราคา ก็จะยิ่งลดลงมาก และชาวนาไม่มีวิธีการอื่นที่จะสามารถนำข้าวไปขายให้ได้ราคาดี นอกเสียจากการขายให้พ่อค้าซึ่งมารับซื้อถึงที่นั่นเอง

นอกจากนี้จากการศึกษาของ สนิท มณีดุลย์ (2539) เรื่องผลกระทบของอุตสาหกรรมนากุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา ศึกษากรณีอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ก่อนที่จะมีการทำนากุ้ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนชาวนา คือ การพึ่งพาระหว่างชาวนา ช่วยเหลือกันทุกด้านทั้งเศรษฐกิจและสังคม ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมจึงยังเป็นความสัมพันธ์แบบหลวมๆ การค้าขายยังมีน้อย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐ พบว่า แม้ชาวนาจะเป็นผู้เสียภาษีส่วนใหญ่ให้กับประเทศ แต่ชาวนากลับขาดแคลนบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ

วิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยแก้ว (2540 : 14) ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมข้าว และพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ได้ให้ภาพของการทำนาของชาวนาว่า หลักการสำคัญของการผลิตของเศรษฐกิจชาวนามีพื้นฐานอยู่ที่การใช้แรงงานในครอบครัวชาวนาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่และสามารถประกันการบริโภคได้ โดยการใช้แรงงานของตนเองเข้มข้นมากขึ้น ในภาวะจำเป็น ครอบครัวชาวนาทั้งหลายจะต้องรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์เพื่อการแปรรูปและค้าขายด้วยความสมัครใจของชาวนาเอง โดยปราศจากรัฐและการบังคับ แต่เกิดจากการช่วยเหลือ

เกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างมีมิตรภาพ มีการแลกเปลี่ยนอย่างสมัครใจอันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เป็นสังคมที่มีสันติสุข มีเสรีภาพสมบูรณ์และมั่นคง เพื่อให้ตัวเองดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพและมีศักยภาพ

พิทยา อรุณพงษ์ (2551) ศึกษาการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการทำนาของชาวนาบ้านหนองตาบุญ ตำบลยาง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าประชาชนส่วนมากประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก จากการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการทำนา พบว่า เป้าหมายการผลิตในอดีตการทำนาข้าวมีลักษณะเพื่อยังชีพ ปัจจุบันผลิตเพื่อขาย เครื่องมือในอดีตใช้ไถในการทำนา ปัจจุบันใช้เครื่องจักรมีการใช้ยาปราบศัตรูพืชในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน

ศิริกาญจน์ ไชยดีลัก (2551) ศึกษาการทำนาของกลุ่มชาวนาบ้านมะกอก-นาบัว ตำบลไหล่มื่น อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง พบว่า ชาวนาส่วนใหญ่มีการทำนาเป็นหลัก โดยรูปแบบการทำนาจะเป็นการทำน่าน้ำฝน ซึ่งพบว่าชาวนามีแรงจูงใจในการทำนา 4 ประการ ได้แก่ มีใจรักในการทำนา ต้องการสืบทอดการทำนาจากบรรพบุรุษ ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น และการทำนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้และเลี้ยงชีพ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำนา ได้แก่ ปัจจัยทางด้านสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านสังคม และปัจจัยทางการศึกษา

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการทำนาหรือการผลิตข้าวที่แตกต่างไปจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น นั่นก็คือนงานวิจัยที่เน้นกระบวนการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์หรือการทำนาแบบปลอดสารพิษ เช่น งานของวิไลลักษณ์ เกศกุล และคณะ (2550) ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ และการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเยาวชน อำเภอลำลูกกา จังหวัดยโสธร หรือแม่แต่งานของชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2550) ที่ศึกษาการพัฒนากระบวนการทำนาข้าวแบบอินทรีย์ของเกษตรกรชุมชนชนานาบก จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพบว่าชุมชนชนานาบกมีระบบการผลิตทางการเกษตรของครัวเรือนที่สำคัญตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2 ประเภท ได้แก่ ครัวเรือนที่มีที่ดินในพื้นที่น้ำจืดจะประกอบอาชีพทำนาข้าว และครัวเรือนที่มีที่ดินในเขตนํ้ากร่อยจะประกอบอาชีพทำนํ้าตาลจาก จนกระทั่งในช่วงทศวรรษที่ 2530 ต่อเนื่องมาจนถึงต้นทศวรรษที่ 2540 พบว่าครัวเรือนทั้ง 2 ประเภท ได้เปลี่ยนไปทำนาทุ้งโดยทิ้งป่าจากและนา

ข้าวให้กร้าง แต่เมื่อการเลี้ยงกุ้งเริ่มประสบกับปัญหาขาดทุน ชาวบ้านบางส่วนจึงมีความต้องการที่จะกลับมาทำนาอีกครั้ง แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาเรื่องต้นทุน การขาดแคลนพันธุ์ข้าว และการขาดความมั่นใจในการทำนา ชาวบ้านกลุ่มที่มีความต้องการกลับมาทำนาอย่างจริงจังจึงได้พยายามแสวงหาความรู้ในการทำนาแบบใหม่ กล่าวคือการทำนาแบบอินทรีย์ที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี รวมทั้งการแสวงหาพันธุ์ข้าวท้องถิ่นและพันธุ์ข้าวซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดมาทดลองปลูก โดยใช้วิธีการรวมกลุ่มกันและทดลองปลูกข้าวพันธุ์ต่าง ๆ และใช้ความรู้ที่ได้จากการเข้าอบรมร่วมกับมูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี มาเป็นฐานความรู้ในการทดลองปลูกข้าว

สมศักดิ์ เจริญพันธ์ (2546) ศึกษาทัศนคติต่อการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ชาวนามีความเชื่อถือ ความรู้สึก และความพร้อมที่จะทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ในระดับดี ด้านเปรียบเทียบความแตกต่าง พบว่า เพศมีทัศนคติต่อการทำนาที่แตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับปัญหาและอุปสรรคพบว่าผู้ที่ไม่คิดทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ให้เหตุผลว่าขาดแคลนแรงงานและต้องเช่าที่ดินทำนาไม่มีแรงจูงใจในการบำรุงดิน

วรัญญา วรรณคุณ (2552) ศึกษาการป้องกันแมลงศัตรูข้าวอินทรีย์โดยใช้พืชพื้นบ้าน : กรณีศึกษาการใช้พืชบดผงในการควบคุมด้วงงวงข้าวโพด พบว่า ข้าวขาวดอกมะลิ 105 อินทรีย์ ทั้งข้าวกล้องและข้าวขัดขาวที่บรรจุพืชบดผงในถุงชาได้รับคะแนนความชอบด้านสี กลิ่น และรสชาติสูงกว่าข้าวขาวดอกมะลิ 105 อินทรีย์ที่ไม่ผสมพืชบดผง (โดยตรง) ในข้าวสาร

สมเสก เนตรสว่าง (2550) ศึกษาการยอมรับรูปแบบการทำนาปลอดสารพิษของชาวนาไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวนาหมู่ที่ 1 ตำบลบางใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การทำนาปลอดสารพิษในชุมชน เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2533-2549 โดยมีผู้ที่ทำนาปลอดสารพิษ 10 ครอบครัว ซึ่งครอบครัวแรกที่ทำนาปลอดสารพิษ ได้ผ่านกระบวนการ คือ การได้รับความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรควบคุมแมลง ทดลองทำแล้วนำความรู้ส่วนที่ได้รับไปปฏิบัติจริง หลังจากนั้นก็ได้สังเกตเห็นสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแปลงนาของตนเองและเพื่อนบ้าน มาคิดวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตและลดการใช้สารเคมี แล้วนำสิ่งที่สังเกตได้ไปทดลองทำและขยายผลสู่การปฏิบัติจริง จึงเกิดการทำนาปลอดสารพิษขึ้นในชุมชน ส่วนอีก 9 ครอบครัว ได้ผ่านกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน สำหรับปัจจัยที่ทำให้ชาวนายอมรับ

รูปแบบการทำนาปลอดสารพิษ คือ การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชไม่ได้ผลและต้นทุนสูง การเข้ามาของศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม การได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง การเรียนรู้ การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน การมีแบบอย่างในชุมชน การเป็นหนี้ การเช่าที่นาผู้อื่นทำนา การมีปฏิสัมพันธ์กับชาวนาหลากหลายพื้นที่ การใช้แรงงานจ้างเป็นหลัก การแพ้สารเคมี การขาดทุนจากการทำไร่ และลักษณะอุปนิสัยที่เอื้ออำนวย นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับการทำนาในพื้นที่จังหวัดพัทลุงที่น่าสนใจ เช่น งานของซีพี แก้วบุญส่ง และคณะ (ม.ป.ป.) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการฟื้นฟูการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าช้างและบ้านทะเลน้อย ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง พบว่า การทำนาในปัจจุบัน ชุมชนเริ่มมีความสนใจในการลดต้นทุนและหันมาใช้ภูมิปัญญาในอดีตมากขึ้น เนื่องจากได้รับรู้ถึงปัญหาในปัจจุบัน และได้รู้แนวทางในการแก้ปัญหาในการทำนา ซึ่งการทำนาที่ผ่านมามีการพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอกทำให้มีต้นทุนสูง เนื่องจากทำเพื่อตอบสนองต่อตลาดโดยไม่คำนึงถึงการช่วยเหลือกันในชุมชนและเอื้อเพื่อต่อสิ่งแวดล้อม

พระมหาสมจรรย์ ทองด้วง (2546) ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงพุทธจริยศาสตร์ เรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาข้าวในจังหวัดพัทลุง พบว่าในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำนาข้าวในจังหวัดพัทลุง มีหลักพุทธจริยศาสตร์ปรากฏอยู่ในพิธีกรรม โดยการปฏิบัติพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการส่งเสริมความกลมเกลียวและความสงบสุขในหมู่ชาวนา และเสนอแนะว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐควรอนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูการประกอบพิธีกรรมของชาวนาให้ปรากฏชัดเพื่อรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาให้อนุชนรุ่นหลังได้เกิดความสำนึกในคุณค่าทางจริยธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยคณะผู้วิจัย ผู้นำ และชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม ตลอดจนบุคคลและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย โดยการวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดและแบ่งการดำเนินโครงการวิจัยออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่หนึ่ง เป็นการศึกษาข้อมูลและมีการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคณะผู้วิจัยเพื่อค้นหาคำตอบของโจทย์วิจัยให้ครบถ้วน แล้วนำผลที่ได้จากการศึกษาเป็นแนวทางในการวางแผนการดำเนินการในช่วงที่สอง

ช่วงที่สอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ของกลุ่มชาวนา และทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวนาที่ต้องการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดกพะยอม

สำหรับวิธีการศึกษาข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลและได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินการและกำหนดวิธีการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐาน คณะผู้วิจัยมีการศึกษาค้นคว้าเอกสาร โดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน

2. การกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสีย (Stakeholders) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแบบแผนการผลิตและเงื่อนไขของการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดกพะยอมในชุมชนตำบลป่าพะยอม คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสีย ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม กลุ่มชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มผู้นำชุมชน

สำหรับกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม คณะผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยกำหนดให้ประชากรในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลป่าพะยอม จำนวน 5,754 คน และได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวนขั้นต่ำ 361 คน และเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล คณะผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติม รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 670 คน จากนั้นทำการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญกระจายทั้งตำบล

ส่วนกลุ่มชาวนา ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ ผู้นำ

ชุมชน จะคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี (Key Informant) เกี่ยวกับการปลูกข้าวดอกพะยอม และการเกษตรแบบปลอดสารพิษ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview)

3. การจัดเวทีชี้แจงความเป็นมาและเป้าหมายของโครงการให้แก่สมาชิกในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนได้เสียได้ทราบก่อนการดำเนินงาน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจะให้แบบสอบถามเป็นหลัก ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 670 คน ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมและการเกษตรปลอดสารพิษเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

5. การรวบรวมทีมงานวิจัยและจัดเตรียมความพร้อมของทีมงาน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนได้เสียทำให้คณะผู้วิจัยสามารถคัดกรองบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้การดำเนินโครงการวิจัยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น โดยบุคคลดังกล่าวจะเป็นแกนนำและร่วมเป็นทีมงานกับคณะผู้วิจัยในการดำเนินงานขั้นต่อไป

6. การจัดเวทีเรียนรู้ของทีมงานกลุ่มทำนาข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม โดยคณะทีมงานจะมีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อพัฒนาความเข้าใจในวิธีการดำเนินการวิจัยที่สอดคล้องกัน และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับแบบแผนการผลิตและเงื่อนไขการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมในชุมชนตำบลป่าพะยอมที่มีต่อการฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม

7. การสร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดวิธีการปลูกข้าวปลอดสารพิษ โดยการนำความรู้มาทดลองทำนาข้าวในขั้นตอนที่ปฏิบัติได้จริง ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน สำหรับระดับครัวเรือน โดยการนำองค์ความรู้ไปดำเนินการในแปลงนาข้าวของสมาชิก ส่วนระดับชุมชน โดยการทำแปลงนาสาธิตแบบปลอดสารพิษ ทั้งนี้แปลงดังกล่าวจะเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่ค้นพบแก่ผู้สนใจ 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ 1) กลุ่มทำนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม และ 2) กลุ่มเกษตรกรในชุมชนพื้นที่อื่นๆ

8. การจัดเวทีชี้แจงและรายงานผลโครงการแก่ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสีย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชน และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสียได้รับทราบ วิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะ

9. การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ชนิดของเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสอบถาม การสังเกต ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

2. วิธีการสร้างเครื่องมือ โดยเฉพาะแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่มีผู้สร้างไว้แล้วมาปรับใช้ และบางส่วนคณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อคำถามที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มที่จะใช้ศึกษา เพื่อทดสอบว่าแบบสอบถามนั้นมีความชัดเจนครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัยหรือไม่

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลที่มีความหลากหลายจำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงความรู้ คนในชุมชน และผู้รู้ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เพื่อความถูกต้องและชัดเจนของข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบแบบสอบถามทุกฉบับเพื่อพิจารณาความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม หลังจากนั้นนำข้อมูลจากแบบสอบถามป้อนเข้าสู่เครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ แล้วทำการประมวลผลและวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเช่นเดียวกัน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หลังจากคณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเรียบร้อยแล้วนำมาข้อมูลที่ได้มาแยกหมวดหมู่เพื่อการวิเคราะห์ ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การจัดเวทีชุมชน และอื่นๆ มาประกอบการวิเคราะห์เพื่อความสมบูรณ์และถูกต้องของข้อมูล

ผลการศึกษา

1. ลักษณะทั่วไปของข้าวพันธุ์พื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม

ข้าวดอกพะยอมเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองพันธุ์หนึ่งของพื้นที่ตำบลป่าพะยอม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ตำบลป่าพะยอมเช่นเดียวกับข้าวพันธุ์พื้นเมืองพันธุ์อื่นๆ อีกหลายพันธุ์ ข้าวดอกพะยอม เป็นข้าวกลาง มีอายุการเก็บเกี่ยว ประมาณ 4-5 เดือน เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ออกรวงช้าอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งปลูกและเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณพื้นที่ที่เป็นดินเหนียวปนทรายและมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ลักษณะของลำต้นแข็ง เมล็ดข้าวเปลือกมีสีเหลือง และมีหางยาว ส่วนเมล็ดข้าวสารมีสีขาว เมล็ดข้าวมีขนาดใหญ่ ยาว และหอม เมื่อนำข้าวสารมาหุงเป็นข้าวสวย ข้าวจะนุ่ม และมีกลิ่นหอมมาก จากการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมพบว่าข้าวดอกพะยอมเป็นข้าวเจ้าพันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกเป็นข้าวไร่ในหลายท้องที่ของภาคใต้ ผลผลิตประมาณ 247 กิโลกรัมต่อไร่ ลักษณะพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครสวรรค์, ม.ป.ป.)

จากการสำรวจข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 670 คน พบว่ามีประชาชน จำนวน 586 คน คิดเป็นร้อยละ 87.46 ที่รู้จักข้าวหอมดอกพะยอมและรู้ว่าข้าวหอมดอกพะยอมเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองของพื้นที่ตำบลป่าพะยอม และมีเพียง จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 12.54 ที่ไม่รู้จักข้าวหอมดอกพะยอม นอกจากนี้ยังพบว่ามีประชาชน จำนวน 475 คน คิดเป็นร้อยละ 70.90 ทราบว่าข้าวหอมดอกพะยอมเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองของพื้นที่ตำบลป่าพะยอมที่ได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ตำบลป่าพะยอมมาระยะเวลาหนึ่งแล้ว และมีเพียงจำนวน 195 คน คิดเป็นร้อยละ 29.10 ที่ไม่ทราบข้อมูลดังกล่าว

2. ประวัติความเป็นมาของแบบแผนการผลิตข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอม

สำหรับแบบแผนการผลิตข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมมีลักษณะแบบแผนการผลิตเช่นเดียวกับการปลูกข้าวพันธุ์อื่นๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม โดยพบว่าชาวบ้านที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในช่วงระยะแรกๆ เกือบทุกครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก โดยชาวบ้านได้มีการจับจองพื้นที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ทำไร่ ทำนา และอื่นๆ ดังนั้นชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมจึงมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงและผูกพันกับการทำนามาตั้งแต่อดีต โดย

การทำนาในช่วงแรกของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมเป็นการทำนาแบบดั้งเดิม โดยอิงอยู่กับธรรมชาติ และอยู่บนพื้นฐานของการบริหารจัดการภายในครัวเรือนเป็นหลัก สำหรับการทำนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในอดีตชาวบ้านจะทำนาปีละ 1 ครั้ง ได้แก่ การทำนาปี หรือที่เรียกว่า “นาหยาม” เป็นการทำนาที่ใช้แรงงานคน และแรงงานสัตว์เป็นหลัก โดยเฉพาะแรงงานสัตว์ที่สำคัญในอดีต ได้แก่ วัว ซึ่งใช้สำหรับการไถนา นอกจากนี้ในเรื่องของน้ำที่ใช้ในการทำนาจะอาศัยน้ำฝน โดยอิงอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ

ในอดีตชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมจะทำนาเกือบทุกครัวเรือน แต่ในปัจจุบันพบว่าด้วยปัจจัยเงื่อนไขหลายประการส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยในปัจจุบันพบว่ามีหลายครัวเรือนที่เลิกการทำนา และหันมาซื้อข้าวสารเพื่อการบริโภค แต่โดยภาพรวมก็ยังพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมก็ยังคงไว้ซึ่งการทำนา และมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ซื้อข้าวสารเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน จากการเก็บข้อมูลจากประชาชนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 670 คน เกี่ยวกับการทำนาในแต่ละปีและการซื้อข้าวสารเพื่อการบริโภค พบรายละเอียดที่น่าสนใจดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของประชาชนกลุ่มตัวอย่าง
 จำแนกตามการทำนาและการซื้อข้าวเพื่อการบริโภค

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
การทำนา		
ทำนาทุกปี	431	64.33
ทำนาบางปี	137	20.45
ไม่ทำนาเลย	102	15.22
รวม	670	100.00
การซื้อข้าวเพื่อการบริโภค		
ซื้อทุกครั้ง	119	17.76
ซื้อบางครั้ง	138	20.60
ไม่เคยซื้อเลย	413	61.64
รวม	670	100.00

อย่างไรก็ตามสำหรับการทำนาปลูกข้าวพันธุ์ดอกพะยอมในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในอดีตใช้ระยะเวลาตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยวนานประมาณ 4-5 เดือน ด้านการเก็บเกี่ยวจะใช้แรงงานภายในครัวเรือนและภายในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว ได้แก่ แกะ หรือ “แกระ” โดยจะเก็บที่ละรวง แล้วนำมารวมกันเป็น “เรียง”

ส่วนการแปรรูปข้าวดอกพะยอมจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ชาวบ้านจะนำเรียงข้าวมาวนด้วยเท้าเพื่อให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวงข้าว โดยเมล็ดข้าวที่หลุดออกจากรวงข้าวดังกล่าวก็จะกลายเป็น “ข้าวเปลือก” และในการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารชาวบ้านจะใช้วิธีการสีด้วย “ครกสีมือ” ส่วนวิธีการตำข้าวก็จะตำด้วย “ครกกระเดื่อง” หรืออาจจะตำด้วย “ครกตำข้าว” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความถนัดของแต่ละคน

สำหรับการทำครกสีมือ ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมนิยมใช้ “ไม้หมง” หรือไม้เนื้อแข็งชนิดอื่น ๆ ในการทำฟันครกสีข้าว และใช้ไม้ไผ่ในการจัดทำเป็นโครงครกสีข้าว ส่วนตัวครกจะใช้ดินเหนียวผสมกับเกลือ ทั้งนี้เนื่องจากเกลือจะทำให้ดินเหนียวจับตัวกันแน่น ซึ่งจะทำให้ครกสีมือมีความแข็งแรงและทนทานต่อการใช้งาน ส่วนครกตำข้าว เมื่อก่อนจะทำด้วยไม้เนื้อแข็ง และใช้แรงงานคนในการตำข้าว แต่ต่อมาเพื่อความสะดวกจึงเปลี่ยนจากการทำด้วยไม้มาทำด้วยปูนซีเมนต์ และในปัจจุบันพบว่าการตำข้าวด้วยครกตำมือ มีความก้าวหน้าและพัฒนาไปมาก โดยเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนในการตำมาเป็นการใช้ไฟฟ้า นั่นก็คือการใช้ “ครกมอเตอร์” ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม ในส่วนของครกกระเดื่อง หรือครกตีบพบว่า เมื่อก่อนชาวบ้านจะมีวิธีการสร้างโดยการนำตัวครกฝังลงไปดินแล้วสว่านเสาะ 2 ข้าง สำหรับทำคันเพื่อตำข้าว อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพบว่าครกกระเดื่องมีปรากฏให้เห็นน้อยมากในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม

สำหรับการทำนาปลูกข้าวพันธุ์ดอกพะยอมในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในอดีตจะเป็นการทำนาเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก และผลผลิตข้าวที่ได้จะค่อนข้างมาก ซึ่งชาวนาจะเก็บผลผลิตข้าวที่ได้หรือข้าวเปลือกไว้ โดยชาวนาส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมในอดีตเกือบทุกครัวเรือนจะนิยมแบ่งข้าวเปลือกที่ได้ออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกจะเก็บไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน และส่วนที่สองจะเก็บไว้สำหรับทำเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกในช่วงฤดูกาลทำนาปีต่อไป

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า แบบแผนการทำนาของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมโดยภาพรวมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในเรื่องของพันธุ์ข้าว กระบวนการผลิต และกระบวนการแปรรูป เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้เกิดขึ้นอย่างค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป และกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งกว่าที่ชาวบ้านจะหวนกลับมามองเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ใช้ระยะเวลาค่อนข้างนาน โดยเฉพาะการสูญหายไปของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองชนิดต่าง ๆ ที่เคยมีอยู่ในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม สำหรับการสูญหายไปของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดอกพะยอมจากพื้นที่ตำบลป่าพะยอมจึงเป็นเพียงแค่ผลลัพธ์หนึ่งจากหลาย ๆ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้น “แนวคิดการนำข้าวดอกพันธุ์พะยอมกลับบ้าน” จึงเป็นแนวคิดที่เกิดจากความต้องการของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมที่ต้องการรักษาและอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองดอกพะยอมที่สูญหายไปจากพื้นที่ตำบล ป่าพะยอมให้กลับคืนสู่พื้นนาของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมอีกครั้งหนึ่ง

3. ปัจจัยการผลิตข้าวหรือการทำนาของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม

1. ดิน สำหรับดินที่ชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมใช้ในการปลูกข้าว ส่วนใหญ่จะเป็นดินในพื้นที่นา ซึ่งมีลักษณะเป็นนาลุ่ม และในอดีตดินในพื้นที่นาของตำบลป่าพะยอมจะเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าในปัจจุบัน

2. น้ำ สำหรับน้ำที่ชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมนำมาใช้ในการปลูกข้าวหรือทำนาในปัจจุบันจะมีทั้งน้ำฝน และน้ำจากคลองชลประทาน

3. เมล็ดพันธุ์ข้าว สำหรับเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมนำมาใช้ในการปลูก จะมีทั้งเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาจากการซื้อและเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ชาวนาเก็บไว้ตั้งแต่ช่วงฤดูการทำนาปีที่ผ่านมา

4. ปุ๋ย โดยปุ๋ยที่ชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมนิยมใช้ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นปุ๋ยเคมี โดยเฉพาะปุ๋ย สูตร 46-0-0 หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ปุ๋ยยูเรีย” เป็นปุ๋ยที่ใส่เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของต้นข้าว

5. แรงงาน สำหรับแรงงานที่ใช้ในการทำนาของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมมีทั้งการใช้แรงงานคน แรงงานวัว และแรงงานเครื่องจักร แต่โดยส่วนใหญ่จะใช้แรงงานคนเป็นหลักซึ่งมีทั้งแรงงานผู้หญิงและแรงงานผู้ชาย โดยเฉพาะแรงงาน

สมาชิกภายในครัวเรือน ส่วนแรงงานภายในชุมชนในรูปของการออกปากช่วยเหลือซึ่งกันและกันในปัจจุบันพบว่าลดน้อยลงจากอดีตอย่างเห็นได้ชัด

4. เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม

เครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการทำนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. เครื่องมือทำนาแบบพื้นบ้าน

1.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในการเตรียมดิน

1.1.1 คันไถ เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการพรวนดินก่อนการเพาะปลูกข้าว และการกลับหน้าดินเพื่อให้ดินร่วนซุย ไถแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ไถหัว ซึ่งเป็นไถที่ใช้แรงงานวัว และไถควายซึ่งเป็นไถที่ใช้แรงงานควาย

1.1.2 แยก เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับสวมคอวัวหรือควายเพื่อที่จะไถ แยกมี 2 ชนิด คือ แยกวัวหรือควายคู่ และแยกวัวหรือควายเดี่ยว

1.1.3 คราด เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการคราดดินเพื่อให้ดินร่วนซุย

1.1.4 จอบ เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ในการดายหญ้า พรวนดิน และเตรียมดิน

1.2 เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บเกี่ยว

1.2.1 เคียว เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการเกี่ยวข้าว ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปโค้ง

1.2.2 แกระ/แกะ เป็นเครื่องมือเก็บเกี่ยวข้าวที่ใช้ในลักษณะของการเก็บรวงข้าว โดยการเก็บทีละรวง

1.3 เครื่องมือเครื่องใช้ในการแปรรูปข้าว

1.3.1 ครกกระเดื่อง ใช้สำหรับตำข้าว โดยใช้ปลายเท้าเหยียบกระเดื่องให้สากระดกขึ้นลง

1.3.2 ครกข้อมมือ ใช้สำหรับตำข้าวเปลือก จากข้าวเปลือกเป็นข้าวกล้อง จากข้าวกล้องเป็นข้าวสาร

1.3.3 ครกสีมือ ใช้สำหรับแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร

1.3.4 กระด้ง ใช้ฟัดร่อนข้าวเอาเศษผงฝุ่น แกลบ และอื่นๆ ออกจากเมล็ดข้าว มีลักษณะเป็นภาชนะสานรูปแบบขอบกลม

1.3.5 เจ้ย เป็นเครื่องมือที่มีลักษณะเป็นตะแกรงใช้สำหรับร่อนเพื่อแยกเศษฟางและเศษอื่นๆ ออกจากเมล็ดข้าว โดยเจ้ยจะมีลักษณะคล้ายๆ กระด้ง

2. เครื่องมือทำนาแบบสมัยใหม่

2.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในการเตรียมดิน

2.1.1 รถไถนา ใช้ทั้งการเตรียมดินนาหว่าน นาดำ และคราด หรือแม้กระทั่งการปรับประยุกต์ใช้เพื่อการบรรทุกสิ่งของ

2.1.2 รถแทรกเตอร์ ใช้สำหรับการเตรียมดิน ทำนาทำสวน ทำไร่ หรือแม้แต่การหักร่างถางพง

2.1.3 เครื่องสูบน้ำ ใช้สูบน้ำเข้านาโดยใช้เครื่องยนต์หรือไฟฟ้าเป็นแรงหมุนมอเตอร์สูบน้ำจากคลองชลประทานเข้ามาใช้ในพื้นที่นา

2.2 เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บเกี่ยว

2.2.1 รถเกี่ยวข้าวและนวดข้าว ใช้สำหรับเก็บเกี่ยวข้าวและนวดข้าวไปพร้อมๆ กันเป็นรถแบบตีนตะขาบวิ่งได้ในพื้นที่นาที่มีพื้นที่เรียบ

2.3 เครื่องมือเครื่องใช้ในการแปรรูปข้าว

2.3.1 เครื่องสีข้าว ใช้สำหรับสีข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร และมีการแยกแกลบข้าวและรำข้าวออกมา

2.3.2 เครื่องนวดข้าว ใช้เครื่องยนต์ในการนวดข้าวให้ย่อยจากรวงเป็นเมล็ด

2.3.3 ครกมอเตอร์ เป็นครกที่เกิดจากการปรับประยุกต์ของชาวบ้าน โดยการนำครกที่ใช้แรงงานคนมาติดตั้งและต่อกับมอเตอร์ เพื่อเป็นการทุ่นแรงงานคนในการแปรรูปข้าว และใช้พลังงานไฟฟ้าเข้ามาแทนที่

5. การเกิดขึ้นของ “แนวคิดการนำข้าวดอกพะยอมกลับบ้าน”

“แนวคิดการนำข้าวดอกพะยอมกลับบ้าน” เป็นแนวคิดที่เกิดจากการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ และคณะนักวิจัย จากการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลโครงการวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมด้านการผลิตข้าวสังข์หยดปลอดสารพิษบ้านไสยกุณ ตำบลป่าพะยอม อำเภopaพะยอม จังหวัดพัทลุง (The Roles of Sub-District Administrative Organization to Encourage Green Sangyod Rice Production in Saikun Village, Pa Phayom Sub-District, Pa Phayom District, Phatthalung Province)” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ประจำปี 2552 ในช่วงระหว่างเดือนมิถุนายน-สิงหาคม 2552 โดยในการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันดังกล่าวได้มีการเปิดประเด็นพูดคุยเกี่ยวกับพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ตำบลป่าพะยอม โดยเฉพาะพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดอกพะยอม ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองคุณภาพอีกพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ นั่นก็คือ ลักษณะกลิ่นของข้าวพันธุ์ดังกล่าวจะมีกลิ่นหอมที่แตกต่างไปจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองชนิดอื่นๆ ประกอบกับชื่อของพันธุ์ข้าวที่ชื่อ “ดอกพะยอม” ซึ่งมีคำว่า “พะยอม” เช่นเดียวกับชื่อ ตำบลที่ชื่อ “ป่าพะยอม” ชาวบ้านที่เข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมีความต้องการที่จะปลูกข้าวพันธุ์ดอกพะยอมอีกพันธุ์หนึ่งนอกเหนือจากข้าวพันธุ์สังข์หยดเพื่อให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ตำบลป่าพะยอม

เมื่อเป็นเช่นนี้แนวคิดดังกล่าวจึงได้ถูกแปลงมาเป็นการปฏิบัติโดยความร่วมมือจากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม และมหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของโครงการวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมปลอดสารพิษ ตำบลป่าพะยอม อำเภopaพะยอม จังหวัดพัทลุง (The Recovery and Encouragement of Local Rice Growing as Green Dawk Pa-yawm Rice in Pa Phayom Sub-District, Pa Phayom District, Phatthalung Province)” หรือที่ชาวบ้านที่เข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรียกว่า “การนำข้าวดอกพะยอมกลับบ้าน”

โดยการดำเนินการได้เริ่มขึ้นเมื่อคณะผู้วิจัย และนายกองค์การบริหารส่วน

ตำบลป่าพะยอม ได้แก่ นายประวิง หนูแจ่ม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “ผู้นำสาธารณะ” ที่ผนึกตนเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น ได้มีการติดต่อและประสานงานเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอม ซึ่งทราบว่าข้าวดอกพะยอมยังมีปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวดอกพะยอมที่ไปจากจังหวัดพัทลุง จนกระทั่งนายประวิง หนูแจ่ม และคณะนักวิจัย สามารถติดต่อและซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมจากศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวจังหวัดกระบี่มาได้จำนวนหนึ่ง ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม โดยเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมที่ซื้อมาได้ทั้งสิ้นในครั้งนี้อยู่จำนวน 280 กิโลกรัม ซึ่งศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวจังหวัดกระบี่มีเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมที่เก็บไว้ทั้งหมดเพียง 280 กิโลกรัมเท่านั้น โดยเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ค่อนข้างหาได้ยากในปัจจุบัน ซึ่งหากรอไปถึงช่วงฤดูกาลทำนาในปีหน้าอาจจะหาเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมดอกพะยอมได้ยากหรืออาจจะหาไม่ได้เลย

อย่างไรก็ตามเมื่อได้เมล็ดพันธุ์ข้าวมาแล้วการดำเนินการวิจัยขั้นตอนต่อมาก็คือการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว และการทำแปลงนาสาธิตขึ้นในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม ภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม มหาวิทยาลัยทักษิณ และหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่

6. การทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1

การทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมดอกพะยอมปลอดสารพิษ ครั้งที่ 1 เกิดจากการรวมตัวของชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม โดยเฉพาะการรวมตัวของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านสังกระะ หมู่ที่ 4 บ้านประดู่หอม และหมู่ที่ 7 บ้านไสกุณ ซึ่งการทำแปลงนาสาธิตครั้งนี้เป็นการทำแปลงนาสาธิตนาปีหรือนาหยาบในช่วงฤดูกาลทำนาปี 2552 มีชาวนาที่สนใจเข้าร่วมการทำแปลงนาสาธิตปลูกข้าวดอกพะยอมปลอดสารพิษทั้งสิ้นจำนวน 13 คน พร้อมทั้งบริจาคที่ดินเพื่อใช้ในการทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 จำนวน 26.5 ไร่

7. ผลการดำเนินการแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1

การทำแปลงนาสาธิตข้าวดอกพะยอม ครั้งที่ 1 เป็นการทำนาปีในช่วงฤดูกาลทำนาปี 2552 โดยเริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวในช่วงต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2552 และทำการเก็บเกี่ยวในช่วงกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 ซึ่งมีอายุเก็บเกี่ยวประมาณ

4-5 เดือน โดยผลการดำเนินการแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 หากมองในแง่ของปริมาณผลผลิตที่ได้รับ พบว่า ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากประสบกับปัญหาบางอย่าง นั่นก็คือ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่สมาชิกที่ทำแปลงนาสาธิตรับไปในปริมาณที่แตกต่างกันนั้น เมื่อสมาชิกนำไปแช่เพื่อเตรียมหว่านเมล็ด ปรากฏว่าเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่งอก หรืองอกในปริมาณน้อยมาก จะมีก็แต่สมาชิกบางคน ซึ่งได้แก่ นางสาวสนา จรงค์หนู นายเขียน เกิดแก้ว และนางสมศรี แก้วหนูเขียน ซึ่งประสบกับปัญหาดังกล่าวน้อยกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ นั่นก็คือ เมล็ดพันธุ์ข้าวของถึงแม้จะงอกไม่มากก็ตาม แต่ก็ทำให้สามารถทำแปลงนาสาธิตข้าวดอกพะยอมต่อไปได้ในฤดูกาลนี้ ส่วนสมาชิกคนอื่น ๆ เมื่อเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่งอกหรืองอกปริมาณน้อยซึ่งไม่เพียงพอที่จะนำมามหว่านได้ก็เปลี่ยนไปปลูกข้าวพันธุ์อื่น ๆ โดยเฉพาะข้าวสังข์หยดแทน

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นของเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ไม่งอกหรืองอกในปริมาณน้อยจนไม่สามารถที่จะนำไปหว่านได้ คณะผู้วิจัย สมาชิกกลุ่มและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ได้มีการเปิดประเด็นพูดคุยกันเพื่อหาสาเหตุที่เกิดขึ้นตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอม จนกระทั่งค้นพบสาเหตุที่ทำให้เมล็ดพันธุ์ข้าวไม่งอก นั่นก็คือ การทำนาผิด้ช่วงฤดูกาล หรือที่ชาวนาเรียกว่า "ผิด้หยาม" กล่าวคือ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาจากจังหวัดกระบี่นั้น โดยทั่วไปการทำนาที่จังหวัดกระบี่จะเริ่มทำนาปีหรือเริ่มหยามประมาณเดือนกรกฎาคม แต่ในขณะที่จังหวัดพัทลุงเริ่มทำนาปีหรือเริ่มหยามประมาณเดือนกันยายน ด้วยความแตกต่างของช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งเกี่ยวข้องกับอายุของเมล็ดพันธุ์ข้าว จึงส่งผลต่อการงอกของเมล็ดพันธุ์ข้าว ทำให้เมล็ดพันธุ์ข้าวไม่งอกหรืองอกในปริมาณน้อย

ด้วยเหตุนี้สมาชิกจึงมีการพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับประสบการณ์การทำนาปลูกข้าวพันธุ์ดอกพะยอมที่เกิดขึ้นในฤดูกาลดังกล่าว อย่างไรก็ตามสำหรับสมาชิกที่ได้ผลผลิตจากการปลูกข้าวดอกพะยอมในครั้งนี้ก็มีการจำหน่ายและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ให้กับเพื่อนชาวนาในพื้นที่ตำบลปาพะยอมที่มีความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอม และส่งผลให้ข้าวดอกพะยอมเริ่มเป็นที่กล่าวขานถึงอีกครั้งหนึ่งในพื้นที่ตำบลปาพะยอม

โดยสรุปสำหรับผลการดำเนินการแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 หากมองในแง่ของ

ปริมาณผลผลิตที่ได้รับอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่หากมองในแง่ของกระบวนการเรียนรู้พบว่า การดำเนินการแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 ประสบความสำเร็จค่อนข้างสูง

อย่างไรก็ตามหลังจากการดำเนินการทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง แม้ว่าสมาชิกส่วนใหญ่จะไม่ประสบผลสำเร็จในการปลูกข้าวหอมดอกพะยอมก็ตาม และได้เปลี่ยนไปปลูกข้าวสังข์หยดแทน แต่เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลทำนา สมาชิกกลุ่มทั้ง 13 คน ก็ได้มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาคืนกลับให้กับโครงการวิจัยและองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอมเพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์ให้กับส่วนร่วมต่อไป โดยในการคืนเมล็ดพันธุ์ข้าวในครั้งนี้สมาชิกกลุ่มที่มีข้าวหอมดอกพะยอมก็นำข้าวหอมดอกพะยอมมาคืน ส่วนสมาชิกกลุ่มที่ไม่มีข้าวหอมดอกพะยอมก็นำข้าวสังข์หยดมาคืนแทนตามจำนวนที่รับเมล็ดพันธุ์ข้าวไป

สำหรับการทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 หลังจากดำเนินการเสร็จสิ้นได้มีการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม พบว่าประชาชนในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 670 คน มีจำนวน 617 คน คิดเป็นร้อยละ 92.09 ที่รับทราบว่ามีการทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมดอกพะยอมปลอดสารพิษขึ้นในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม และมีเพียง จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 7.91 ที่ไม่ทราบว่ามีการดำเนินการทำแปลงนาสาธิตดังกล่าวขึ้นในพื้นที่ นอกจากนี้จากการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 670 คน ในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมถึงความเป็นไปได้ในการส่งเสริมและรณรงค์ให้มีการทำนาปลอดสารพิษหรือปลอดสารเคมีขึ้นในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม พบรายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของประชาชนกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้ในการส่งเสริมและรณรงค์ให้มีการนำท่อนาปลอดสารพิษหรือปลดสารเคมีขึ้นในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
มีความเป็นไปได้มาก	367	54.78
มีความเป็นไปได้น้อย	279	41.64
เป็นไปไม่ได้	24	3.58
รวม	670	100.00

8. การทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 2

สำหรับการทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 2 ได้แบ่งแปลงนาสาธิตออกเป็น 2 แปลง ได้แก่ การทำแปลงนาสาธิตข้าวดอกพะยอม และการทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมนิล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การทำแปลงนาสาธิตข้าวดอกพะยอม

สำหรับการทำแปลงนาสาธิตข้าวดอกพะยอม ครั้งที่ 2 เป็นการทำแปลงนาสาธิตนาปรัง ไม่ใช่เป็นการทำนาปีเหมือนกับแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 ทั้งนี้สืบเนื่องจากสมาชิกที่ทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 1 ซึ่งได้ แก่ นายสมบุญ ท่องแก้วเกิด มีความคิดว่าเมื่อข้าวดอกพะยอมสามารถปลูกและให้ผลผลิตได้ในการทำนาปี จึงน่าจะจะมีการทดลองทำนาปรังด้วย เพื่อต้องการที่จะศึกษาว่าข้าวดอกพะยอมจะสามารถปลูกในช่วงฤดูกลของนาปรังได้หรือไม่ ด้วยเหตุนี้การทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 2 จึงเกิดขึ้นในพื้นที่นาของนายสมบุญ ท่องแก้วเกิด

การทำแปลงนาสาธิตนาปรังในครั้งนี้ใช้พื้นที่นาของนายสมบุญ ท่องแก้วเกิด จำนวน 1 ไร่ และใช้ข้าวเปลือกพันธุ์ดอกพะยอมหวาน จำนวน 24 กิโลกรัม (มีเมล็ดพันธุ์ข้าวมาเลย์ลายผสมรวมอยู่ด้วย เนื่องจากไม่ได้มีการคัดแยกเมล็ดพันธุ์ตั้งแต่เริ่มแรก) โดยเริ่มแช่ข้าวเปลือกที่จะปลูกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2553 ซึ่งเป็นช่วงของฤดูกลทำนาปรังในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม หลังจากแช่ข้าวเปลือกทิ้งไว้ 1 คืน จากนั้นก็นำข้าวเปลือกที่แช่แล้วไปตั้งทิ้งไว้ 2 คืน หรือที่ชาวนาเรียกว่า “แช่ 1 ยก 2” หลังจากนั้นจึงนำไปหว่านในนาข้าว โดยเริ่มหว่านเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม

พ.ศ. 2553 จนกระทั่งเริ่มเก็บเกี่ยวในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2553 รวมระยะเวลา ตั้งแต่เริ่มหว่านจนกระทั่งเก็บเกี่ยวผลผลิตใช้ระยะเวลา 100 วัน หรือประมาณ 3 เดือน 10 วัน ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงของการเจริญเติบโต ก็ได้มีการ บำรุงต้นข้าวโดยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักขึ้นเองเป็นระยะ ๆ

ผลการดำเนินการแปลงนาสาธิตข้าวดอกพะยอม พบว่า การทำแปลงนา สาธิตข้าวดอกพะยอม ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการทำนาปรังในครั้งนี้ ผลการดำเนินงาน แปลงนาสาธิตมีรายละเอียดที่น่าสนใจคือ ได้เมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมที่คัดแยก เมล็ดพันธุ์แล้วประมาณ 50 กิโลกรัม ซึ่งในการเก็บเกี่ยวข้าวในแปลงนาสาธิตใน ครั้งนี้ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยว ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บเกี่ยวข้าว ได้แก่ เคียว ทั้งนี้เนื่องจากจะได้ทำการคัดแยกผลผลิตข้าวพันธุ์มาเลยลายที่ผสมรวมอยู่ ด้วยออกจากผลผลิตข้าวพันธุ์ดอกพะยอมได้ง่ายขึ้น ซึ่งหากมองในภาพรวมแล้วจะ เห็นว่าปริมาณผลผลิตข้าวดอกพะยอมที่ได้ยังไม่ดีเท่าที่ควร แต่ประเด็นที่ค้นพบและ เป็นประเด็นสำคัญนั้นก็คือ การที่ทราบ bahwa ข้าวพันธุ์ดอกพะยอมสามารถปลูกได้ทั้ง 2 ช่วงฤดูกาล ไม่ว่าจะเป็นช่วงฤดูกาลนาปีหรือนาปรัง และเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ การ ได้เมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมเพื่อใช้สำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไปเพิ่มขึ้น นั้นเอง

สำหรับผลผลิตข้าวดอกพะยอมที่ได้จากการทำแปลงนาสาธิตในครั้งนี้ แบ่ง ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง มีประมาณ 10 กว่ากิโลกรัม ได้เก็บไว้สำหรับ เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ในการเพาะปลูกทำนาปรังในฤดูกาลครั้งต่อไป และส่วน ที่สอง มีประมาณ 31 กิโลกรัม ได้มอบให้กับ อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีและ การพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง เพื่อนำไปทดลองปลูกและ ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาองค์ความรู้

2. การทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมนิล

การทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมนิลในครั้งนี้เป็นการทำนาปรังเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงของฤดูกาลทำนาปรัง โดยการทำแปลง นาสาธิตข้าวหอมนิลในครั้งนี้เกิดจากแนวคิดของนายสมบุญ ทองแก้วเกิด เช่น เดียวกันที่มีความต้องการทดลองปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ๆ นอกเหนือจากข้าวดอก พะยอมที่กำลังทำการทดลองปลูกอยู่ โดยได้พัฒนาแนวคิดมาจากการทดลองปลูก

ข้าวดอกพะยอม ซึ่งเหตุผลที่เลือกทดลองปลูกข้าวหอมนิล ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากข้าวหอมนิลกำลังเป็นข้าวที่ต้องการของตลาด เนื่องจากข้าวหอมนิลเป็นข้าวที่มีชื่อเสียงในด้านอาหารเพื่อสุขภาพ ซึ่งข้าวหอมนิลสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพได้หลากหลายชนิด โดยเฉพาะการแปรรูปเป็นน้ำข้าวกล้องงอกเพื่อสุขภาพ เป็นต้น และจากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้าวหอมนิล พบว่าข้าวหอมนิลเป็นข้าวเจ้าที่ได้รับการคัดเลือกและพัฒนาจนได้ข้าวที่มีเมล็ดข้าวกล้องเรียวยาว สีม่วงเข้ม ข้าวกล้องเมื่อหุงสุกจะนุ่ม เหนียว หอม ข้าวสารหุงสุกมีสีม่วงอ่อน นุ่ม และมีกลิ่นหอมเช่นกัน คุณสมบัติที่สำคัญของข้าวเจ้าหอมนิลคือ ข้าวกล้องมีโปรตีนสูงถึง 12.5 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณคาร์โบไฮเดรต 70 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณ Amylose 16 เปอร์เซ็นต์ และยังประกอบไปด้วยธาตุเหล็ก สังกะสี ทองแดง แคลเซียม และโพแทสเซียม ซึ่งสูงกว่าข้าวขาวดอกมะลิ 105 นอกจากนี้ลักษณะดีเด่นของข้าวเจ้าหอมนิลที่พบนอกจากคุณค่าทางโภชนาการแล้ว ได้แก่ ทรงต้นเตี้ย แตกกอดี เมล็ดมีน้ำหนักดี อายุสั้นเพียง 90 วัน ทำให้สามารถปลูกได้ถึง 3 ครั้งต่อปี ดังนั้นหากได้รับการจัดการที่เหมาะสมจะให้ผลผลิตต่อปีสูงกว่าข้าวพันธุ์อื่น (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.)

สำหรับการดำเนินการทำแปลงนาสาธิตทดลองปลูกข้าวหอมนิลในครั้งนี้ ใช้พื้นที่นาของนายสมบุญรณ ทองแก้วเกิด จำนวน 2.5 ไร่ และใช้ข้าวเปลือกพันธุ์หอมนิล จำนวน 40 กิโลกรัม ซึ่งเมล็ดพันธุ์ข้าวดังกล่าวซื้อมาจากจังหวัดสิงห์บุรี ในราคา กิโลกรัมละ 40 บาท โดยความช่วยเหลือติดต่อประสานงานของเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาอำเภอบำเพ็ญ จังหวัดพัทลุง ซึ่งหลังจากการเตรียมเมล็ดพันธุ์แล้วจึงเริ่มดำเนินการหว่านในช่วงระยะเวลาไล่เลี่ยกันกับข้าวดอกพะยอม นั่นก็คือ เริ่มหว่านข้าวหอมนิลในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 จนกระทั่งเริ่มเก็บเกี่ยวในวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2553 รวมระยะเวลาตั้งแต่เริ่มหว่านจนกระทั่งเก็บเกี่ยวประมาณ 100 วัน หรือประมาณ 3 เดือนเศษๆ สำหรับข้าวหอมนิลและข้าวดอกพะยอมจะมีอายุการเก็บเกี่ยวไล่เลี่ยกันไม่ต่างกันมากนัก ส่วนในเรื่องของน้ำหนักของเมล็ดข้าว พบว่า ข้าวหอมนิลจะมีน้ำหนักดีกว่าข้าวดอกพะยอม

ผลการดำเนินการแปลงนาสาธิตข้าวหอมนิล พบว่า การทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมนิลในครั้งนี้ นับว่าประสบผลสำเร็จค่อนข้างสูงทั้งในเรื่องขององค์ความรู้และผลผลิตที่ได้ สำหรับผลผลิตที่ได้จากการทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมนิลในครั้งนี้ได้ผลผลิตทั้งหมดประมาณ 1,100 กิโลกรัม (จากเมล็ดพันธุ์ข้าวทั้งหมด จำนวน 40 กิโลกรัม) โดยผลผลิตข้าวหอมนิลที่ได้มีการแจกจ่ายแบ่งปันให้เพื่อนชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมบางส่วน และบางส่วนได้จำหน่ายให้กับชาวนาในพื้นที่อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ซึ่งทราบข่าวเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมนิลจากรดเก็บเกี่ยวข้าวที่มารับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม แล้วไปรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวที่อำเภอควนขนุน ชาวนาในพื้นที่อำเภอควนขนุนจึงมาขอซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวไปจำนวน 300 กิโลกรัม ในราคากิโลกรัมละ 20 บาท (เป็นการจำหน่ายในราคาตนเอง โดยการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมนิลที่มีการซื้อขายกันทั่วไปจะอยู่ในราคากิโลกรัมละประมาณ 35-40 บาท) นอกจากนี้ก็มีการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ในการเพาะปลูกหรือทำนาในฤดูกาลต่อไป

สำหรับผลจากการทำแปลงนาสาธิต ครั้งที่ 2 ถึงแม้ว่าผลผลิตข้าวที่ได้จากแปลงนาสาธิตข้าวหอมดอกพะยอมจะน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตข้าวหอมนิลที่ได้จากแปลงนาสาธิตในครั้งนี้ แต่ในแง่ขององค์ความรู้ถือว่าประสบผลสำเร็จค่อนข้างสูง ซึ่งหากไม่มองในประเด็นของผลผลิตข้าวที่ได้ ผลจากการทำแปลงนาสาธิตในครั้งนี้ส่งผลให้กลุ่มชาวนาในพื้นที่ได้ค้นพบองค์ความรู้และเกิดแนวคิดเกี่ยวกับการทำนาขึ้นหลายประการ เช่น การเห็นความสำคัญของการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ๆ เช่น ข้าวหอมดอกพะยอม และข้าวหอมนิล เป็นต้น ตลอดจนเห็นความสำคัญของความพยายามในการค้นหาหรือแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา โดยผ่านกระบวนการทดลองและเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน

9. ปัญหาการทำนาปลูกข้าวพันธุ์ดอกพะยอม

จากการทดลองทำแปลงนาสาธิตข้าวหอมดอกพะยอมปลอดสารพิษทั้ง 2 ครั้ง พบว่าปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาหอยเชอรี่กัดกินต้นข้าว ปัญหาโรคเชื้อรา และปัญหาวัชพืช

10. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้

สำหรับกระบวนการดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการเกิดเครือข่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่มีลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการนั้นเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในหลาย ๆ สถานที่ เช่น ริมถนน ท้องนา และหน้าบ้าน เป็นต้น โดยเฉพาะในช่วงของฤดูกาลทำนา

2. การเกิดเครือข่ายความร่วมมือ เครือข่ายความร่วมมือนับเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินการให้มีพลัง โดยเฉพาะหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพราะหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจะมีบุคลากรและทรัพยากรในการหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงานให้สามารถดำเนินการลุล่วงไปได้ด้วยดี

3. การขยายผล การขยายผลที่เกิดจากกระบวนการดำเนินการในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า นอกจากมีการขยายผลในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมแล้ว ยังมีการขยายผลออกนอกพื้นที่ตำบลป่าพะยอม โดยเฉพาะการขยายผลไปสู่พื้นที่อำเภอควนขนุน ที่ผ่านการบอกเล่าจากคนขับรถรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าว จนนำไปสู่การเดินทางมาขอซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมนิล จำนวน 300 กิโลกรัม ที่เกิดจากการทดลองปลูกในแปลงนาของนายสมบุรณ์ ทองแก้วเกิด เพื่อนำไปเป็นเมล็ดพันธุ์

นอกจากนี้ยังมีการขยายผลในเรื่องของข้าวพันธุ์ดอกพะยอมอีกด้วย โดยได้มีการการมอบเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอม จำนวน 31 กิโลกรัม ให้กับอาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง เพื่อนำไปทดลองปลูกและทำการศึกษาค้นคว้า

4. การถ่ายทอดและสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนรุ่นหลัง การดำเนินโครงการวิจัยดังกล่าว นอกจากจะก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน การเกิดเครือข่ายความร่วมมือ และการขยายผลแล้ว ยังก่อให้เกิดการถ่ายทอดและสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนรุ่นหลังอีกด้วย โดยเฉพาะการดำเนินแปลงนาสาธิตและการเก็บเกี่ยวข้าวในแปลงนาสาธิตที่มีนักเรียน นักศึกษา และเยาวชนเข้าร่วมจำนวนหนึ่ง

สำหรับกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากจะทำให้ชาวนาได้รับความรู้ใหม่ ๆ มาปรับประยุกต์ใช้กับตนเองแล้ว ชาวนายังเกิดความเชื่อมั่นในแนวทางที่กำลังดำเนินอยู่อีกด้วย ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ชาวนามีตัวตนมากขึ้น

11. การฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอมร่วมกับมหาวิทยาลัยทักษิณ และเกษตรกรชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอมได้ดำเนินการฟื้นฟูและส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองพันธุ์ดอกพะยอมปลอดสารพิษ ภายใต้แนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองของจังหวัดพัทลุงที่กำลังจะสูญพันธุ์ให้อยู่คู่คนพัทลุงและจังหวัดพัทลุง โดยได้มีการจัดทำแปลงนาสาธิตปลูกข้าวดอกพะยอม ครั้งที่ 1 ขึ้น และได้เลือกแปลงนาสาธิตของนายเขียน เกิดแก้ว ชาวนาหมู่ที่ 4 บ้านประดู่หอม เป็นแปลงนาสาธิตเพื่อทำการฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว สำหรับแปลงนาสาธิตของนายเขียน เกิดแก้ว ได้เริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวดอกพะยอมเมื่อประมาณต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2552 และครบอายุการเก็บเกี่ยวในช่วงประมาณกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม มหาวิทยาลัยทักษิณ และเกษตรกรชาวนาในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม จึงได้กำหนดวันเก็บเกี่ยวข้าวโดยใช้วิธีการลงแขกเกี่ยวข้าวขึ้นในวันที่ 18 มกราคม 2553 เวลา 10.00 น. ณ พื้นที่นาของนายเขียน เกิดแก้ว การฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวที่จัดขึ้นในครั้งนี้ มีการจัดพิธีค่อนข้างใหญ่และเป็นทางการเล็กน้อย โดยได้เรียนเชิญนายศิลปชัย รามณีย์ นายอำเภอป่าพะยอมมาเป็นประธานในพิธีเปิด นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานและกลุ่มบุคคลเข้าร่วมอีกมากมาย สำหรับการฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในครั้งนี้ นายประวิง หนูแจ่ม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม เป็นบุคคลหลักในการติดต่อประสานงานและดำเนินการต่าง ๆ โดยการลงแขกเกี่ยวข้าวเริ่มขึ้นภายหลังจาก นายศิลปชัย รามณีย์ นายอำเภอป่าพะยอม ประธานในพิธีกล่าวเปิดงานเสร็จ หลังจากนั้นนายสมบุญ ทองแก้วเกิด และนายเขียน เกิดแก้ว ได้นำเอาไม้ไผ่มาข่มต้นข้าวก่อนการเก็บเกี่ยวข้าว เพื่อให้ต้นข้าวล้มอยู่ในระนาบเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกในการเก็บเกี่ยวข้าว ต่อมานายอำเภอป่าพะยอมและหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอป่าพะยอมพร้อมใจกันลงแขกเกี่ยวข้าวดอกพะยอม พร้อมด้วยนายประวิง หนูแจ่ม

แขกผู้มีเกียรติ และชาวบ้าน ตลอดจนนักศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ

บรรยากาศการเก็บเกี่ยวข้าวเป็นไปด้วยความสนุกสนานและอิ่มเอมใจ เนื่องจากมีเด็กเล็กจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านไสกุณ นักเรียนจากโรงเรียนบ้านไสกุณ และชาวบ้านมาร่วมให้กำลังใจ ตลอดจนเสียงดนตรีจากขบวนกลองยาวที่มา ร้องรำทำเพลงบริเวณข้างพื้นที่นาอย่างสนุกสนาน สลับกับการทิ้งวงรับประทานอาหารตามอัธยาศัย ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ปรุงขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจ

การฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในครั้งนี้เป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งที่ต้องการ กระตุ้นจิตสำนึกเกี่ยวกับการฟื้นฟูประเพณีเกี่ยวกับการทำนาให้เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของชาวนา เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ยังมีประเพณีเกี่ยวกับการทำนาอีกหลายอย่างที่ถูกละเลยหรือ ถูกลืมไป อันเนื่องมาจากปัจจัยและเงื่อนไขหลายประการ ดังนั้นการฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในครั้งนี้จึงเป็นเพียงความหวังที่ต้องการกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างศักยภาพและขยายเครือข่ายความร่วมมือของชาวนา

2. ควรส่งเสริมและฟื้นฟูการปลูกข้าวทั้งข้าวพันธุ์พื้นเมืองและข้าวพันธุ์ที่ตลาดต้องการ โดยอยู่บนพื้นฐานของการสนับสนุนองค์ความรู้ และการให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ของชาวบ้าน

3. ควรส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตข้าว โดยการแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ พร้อมทั้งในช่วงแรกควรมีการช่วยเหลือตลาดรองรับสินค้า

4. การสร้างกระบวนการเรียนรู้การทำนาสู่ชาวนารุ่นใหม่ ควรมีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนสาธิตเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่ชาวนา

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การดำเนินแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ควรคำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

2. การดำเนินแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมหรือการฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

3. องค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะที่เป็นหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น ที่ให้บริการสาธารณะควรกำหนดหรือชูประเด็นให้ประเด็นเรื่องสุขภาวะเป็นนโยบายที่สำคัญและเร่งด่วน

4. องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำนาปลอดสารพิษและการให้ความรู้เกี่ยวกับข้าวพันธุ์พื้นเมืองให้กับประชาชนในพื้นที่

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยส่วนใหญ่ที่ศึกษาเกี่ยวกับชาวนามักจะเป็นงานที่ศึกษาในลักษณะของการเน้นองค์ความรู้

2. ควรมีการศึกษาและเปรียบเทียบการทำนาระหว่างพื้นที่ 2 พื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

3. ควรมีการศึกษาการทดลองปลูกข้าวพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่กำลังจะสูญหายหรือสูญหายไปจากพื้นที่แล้ว พร้อมกับทดลองใช้ปุ๋ยชีวภาพในแปลงนาสาธิตโดยนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการศึกษา

4. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเพิ่มมูลค่าข้าวในมิติต่างๆ

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณชาวนาและชาวบ้านในพื้นที่ตำบลป่าพะยอม นายประวิง หนูแจ่ม อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม บุคลากรของ

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาอำเภอป่าพะยอม และหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีอาจกล่าวได้ว่าได้ครบในที่นี้ ครอบคลุมนายสมบุญ ทองแก้วเกิด และครอบครัวนายเขียน เกิดแก้ว ที่ให้ความร่วมมืออย่างดีเสมอมา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัย มหาวิทยาลัยทักษิณและมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัด ร่วมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำในประเด็นต่างๆ จนทำให้งานเสร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ และพรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2550). **การพัฒนากระบวนการทำนาข้าวแบบอินทรีย์ของเกษตรกรชุมชนชนบท** (รายงานผลการวิจัย). นครศรีธรรมราช : เครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ. ภาคใต้ตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ชีพ แก้วบุญส่ง, อามร สุววิน, เอกอนงค์ แก้วบุญส่ง, ประไพ คงโต, จ่านง ทองแก้ว, ประโลม ทองแก้ว, และบุญเชิด จันทร์คง. (ม.ป.ป.). **แนวทางการฟื้นฟูการทำนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าช้างและบ้านทะเลน้อย ตำบลพางตุงอำเภอควนขนุนจังหวัดพัทลุง** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
- พระมหาสมจริง ทองด้วง. (2546). **การศึกษาเชิงพุทธจริยศาสตร์เรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาข้าวในจังหวัดพัทลุง** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิทยา อรุณพงษ์. (2551). **ศึกษาการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการทำนาของชาวนาบ้านหนองตาบุญ ตำบลยาง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (ม.ป.ป.). **ข้าวเพื่อสุขชีวิต ข้าวเจ้าหอมนิล**. สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2553, จาก <http://www.ku.ac.th/e-magazine/april44/agri/rice1.html>.

- วรัญญา วรณคุณ. (2552). **ศึกษาการป้องกันแมลงศัตรูข้าวอินทรีย์โดยใช้พืชพื้นบ้าน : กรณีศึกษาการใช้พืชบดผงในการควบคุมด้วงงวงข้าวโพด** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2540). **วัฒนธรรมข้าว และพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิไลลักษณ์ เกตุกุล, จุฑารัตน ดาเลศ, ทองอินทร์ โพธิ์พาด, และหนูพร สิงห์ชู. (2550). **กระบวนการโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ และการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเยาวชน อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วุฒิ ประภาวดี. (2521). **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพการถือครองที่ดินกับประสิทธิภาพในการผลิตข้าว ตำบลเชียรเขา อำเภอเชียงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ศิริกาญจน์ ไชยดี. (2551). **ศึกษาการทำนาของกลุ่มชาวนามะกอก-นาบัวตำบลไหลหิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครสวรรค์. (ม.ป.ป.). **ข้าวพันธุ์ดี**. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2552, จาก <http://nsw-rsc.ricethailand.go.th/LibraRiceSeeds/ricevar/RiceVariety/RiceVar-03-13.html>.
- สนิท มณีมูลย์. (2539). **ผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา : ศึกษากรณีอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมศักดิ์ เจริญพันธ์. (2546). **ทัศนคติต่อการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

- สมเสก เนตรสว่าง. (2550). การยอมรับรูปแบบการทำนาปลอดสารพิษของ
ชาวนาไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวนา หมู่ที่ 1 ตำบลบางใหญ่
อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
การศึกษาระดับปริญญาโท) : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- Krejcie, R.V. & Morgan, D.W. (1970). Determining Sample Size for Research
Activities, **Educational and Psychological Measurement**. 30(3),
607-610.

